

Leonhard Mark

SAKSA POLIITIKA BOSNIA KÜSIMUSES
1908.—1909. AASTAL

TARTU, 1935

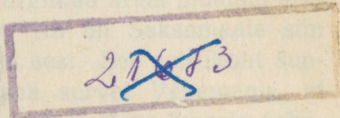

Aratrükk „Ajaloolisest Ajakirjast“ 1935, nr. 1—2

Leonhard Mark

SAKSA POLIITIKA BOSNIA KÜSIMUSES 1908.—1909. AASTAL

TARTU, 1935

Äratrükk „Ajaloolisest Ajakirjast“ 1935, nr. 1—2

Leonhard Mark

SÄKSA POLITIKA BOSNIA KÜSIMUSES
1908.—1909. AASTAL

2.

A-9351

I.

Saksamaa tõusis 1866. ja 1870./71. a. sündmuste tulemusena Euroopa juhtivate riikide hulka. Omandatud tähtsa positsiooni säilitamiseks oli vajalik Saksa keisririigi seisundit välispoliitiliste vahenditega võimalikult kindlustada. Riigikantsler Otto v. Bismarck arvas õigusega, et Saksa seisundit võisid ähvardada kõik suuremad konfliktid Euroopas, sest iga sõjavõimaluse tekkimine võis ohutada Prantsusmaa revanšipüüdeid. Konflikti puhkemist tuli oodata peamiselt kahes küsimuses — Elsass-Lotringi ja Türgimaa pärast. Nii tuli Bismarckil ühelt poolt isoleerida Prantsusmaa, teiselt poolt takistada kriisi tekkimist Türgi resp. Balkani küsimuses kahe pearivaali — Venemaa ja Austria-Ungari¹⁾ vahel²⁾. Esimese ülesande täitmiseks katsuti Saksamaa poole võita Prantsusmaa võimalikke liitlasi sõja korral, s. o. Venemaad, Austriat, Itaaliat ja Inglismaad. Teiselt poolt oleks Balkani küsimuses Venemaa tugevnemine Türgimaa arvel pidanud äratama kadedust Austrias ja ümberpöörduks. Nii oli Saksamaale siin kasulikum välja astuda Türgimaa säilitamise eest. See seisukoht sundis Saksamaad Berliini kongressil avaldama survet Venemaale, et saavutada mõnesuguseid mööndusi Türgi huvides. Vene ilmsele pahameelele vastas Bismarck 1879 Saksa-Austria kaksikliidu loomisega. Samal ajal ei olnud kaugeltki tema huvides soodustada Austriat Venemaa arvel. 1881 restaureeriti nn. kolmekeisriliit, millele juba 1872—73 oli Bismarcki algatusel alus pandud. Nende tehingute varal püüdis Bismarck Lähis-Ida suurte probleemide lahendamist teha sõltuvaks Saksamaast, et sel teel ära hoida üllatuslikkude sammude astumist küsimusega seotud suurriikide poolt. Saksamaa positsiooni püüdis Bismarck kindlustada igas suunas. Keskriikide liitu täiendati uute liikmete juurdeõmbamise teel: 1882 ühines Itaalia, kes oli pahandatud Prantsuse territoriaalsest ekspansioonist Põhja-Aafrikas (Tuneesia okupeerimine) Saksa-Austria kaksikliiduga; sellega kujunes nn. kolmikliit. 1883. aasta tõi Rumeenia lähenemise keskriikidele. Samal ajal tehti katset tõmmata ka Inglismaa Bismarcki liitusesüsteemi, kasustades selleks Inglise vastuolu Prantsusmaaga Egiptuse pärast. Neil üritusil oli tulemusi: 1887. a. veebruaris teostus kokkulepe Itaalia ja Inglismaa vahel Vahemere küsimuses. Sellele ilmselt Prantsusmaa

---

¹⁾ Edaspidi tarvitame Doonau kaksikmonarhia nimetusena lihtsuse mõttes üksi Austria nime.

²⁾ Erich Brandenburg, Von Bismarck zum Weltkrieg, Berliin 1924, lk. 7.

vastu suunatud seisukohavõtule astus märtsis juurde ka Austria³⁾. Samal aastal lõppes kolmekeisriliit. Et selle uuendamisel tekkis raskusi Austria pärast, sõlmiti Venemaa ja Saksamaa vahel nn. *Rückversicherungsvertrag*, milles mõlemad pooled töötasid juhul, kui teisele peaks tungitama kallale, heatahtlikku erapooletust⁴⁾. Ehkki viimane kokkulepe seisis ilmses vastuolus kolmikliidu mõttega, nõustus Bismarck teda sõlmima — nähtavasti Prantsuse hädaohu kartusel.

Sellise liitudesüsteemiga kindlustas Bismarck Saksamaa seisundit ja püüdis talle anda võimaluse tõusta vanade suurriikide kõrvale. Bismarck opereeris kõigi vahenditega ja kohaldas oma poliitikat silmapilgu vajadustele, ilma seejuures laskumata liiga lähedasse sõltumusse ühestki huvirühmitisest: „ei ole Saksa riigi ülesandeks laenata oma alamaid naabrite ihade teostamiseks vara ja verega⁵⁾.“ Keiser Wilhelm I võrdles Bismarcki tsirkuseratsuriga, kes seistes neljukihutaval hobusel žongleerib viie kuuliga (Euroopa suurriigid!) ning ainult seetõttu, et ta neid hoiab alati liikumisel, neid suudab valitseda⁶⁾.

Loomulikult läks sellise süsteemi käsitsemiseks vaja isikut erakordsete riigimehevõimetega, nagu seda oli Bismarck. Tema järglased polnud aga võimelised jätkama seda poliitikat; juba 1890 jäeti *Rückversicherungsvertrag* Venemaaga uuendamata. Sellega loobus Saksa poliitika võimalusest Venemaa sõpruse abil vaos hoida Austriat ja pidi siitpeale viimase suurenevale aktiivsusele Lähis-Ida küsimusis tahes või tahtmata vastu tulema⁷⁾. Asjaolude areng võttis Saksamaa suhtes nüüd üha pahaendelisema suuna. Esimeseks hoiatavaks märgiks oli Vene-Prantsuse lähenemine 1891—94. Kui Saksa maailmapoliitika hiljemini sundis Inglismaad otsima lähenemisteid Vene-Prantsuse kaksikliidule, siis oli selle loomulikuks tagajärjeks Saksamaa üha suurenev üksildustunne ja vajadus järjest enam toetuda ainsale tõsisele lepinglasele — Austriale. Tekkinud olukorra raskusi pehmendas vaid asjaolu, et XX sajandi alul oli Lähis-Ida nihkunud väljapoole Venemaa huvipiirkonda. Kui aga Vene ekspansioon Kaug-Idas kokku varises õnnetu Jaapani sõja tagajärjel, omandas Lähis-Ida probleem Venemaale uuesti esmajärgulise tähtsuse. Keiser Wilhelm II hilistunud katse läheneda nüüd uuesti Venemaale ei andnud tulemusi ja Björkö kokkulepe aastast 1905 jäi ratifitseerimata⁸⁾. Nüüd kerkisid sünd-

³⁾ Johannes Ziekursch, Politische Geschichte des neuen deutschen Kaiserreiches, II, Frankfurt M. ä. 1927 lk. 195 jj.

⁴⁾ Ziekursch, op. cit., II, lk. 202 jj.

⁵⁾ Brandenburg, lk. 13.

⁶⁾ Ziekursch, II, lk. 214.

⁷⁾ Friedrich Stieve, Die Tragödie der Bundesgenossen, München 1930, lk. 15 jj.

⁸⁾ A. W. Ward and G. P. Gooch, The Cambridge History of British Foreign Policy 1783—1919, III, Cambridge 1923, lk. 337 j.

mused Balkanil Euroopa poliitika tulipunkti, paljastades Saksa poliitika tõsiasja, et ta oma püüetes ja soovides oli jäänud üksi. Selles olukorras seisti küsimuse ees, kas lüüa käega kõigile seniseile taotlusele ja tööviljale või otsida pääsu tingimusteta koostöös Austriaga.

Ka Austrias olid olud küllaltki komplitseeritud. XX sajandi alul tasakaalustasid Austria riiklikus süsteemis teineteist rahvustunnete ärkamine ja tung merele ning riigipiiride laiendamisele. Nii esimese kui teise printsipi tugevdamine pidi hädaohustama Austria seisundit riigina oleval kujul. 1908. a. oli *status quo* säilitamine saanud kaksikmonarhia eluküsimuseks⁹⁾. Sel seisukohal ei asunud aga Austria diplomaatia, kes otsustas kasustada Venemaa Kaug-Ida sõjast ja revolutsioonist tingitud nõrkust Austria hegemonia saavutamiseks Balkanil. Seda suunda asus teostama Austria välisminister Alois Lexa v. Aehrenthal. Ta lootis oma kavaga peale välispoliitiliste paremuste ka sisepoliitilisi: kaksikmonarhia üksteisega tülitsevaile rahvastele tuli näidata aktiivse ja tagajärjeka välispoliitikaga, et riigil selgi kujul on elujõudu, teotsemisindu ja -tahet¹⁰⁾. Uue suuna esimeseks sammuks kujunes Sandžaki raudtee küsimus. Kavatatav raudtee pidi looma Austriale iseseisva, Serbiast sõltumatu ühendusvõimaluse Saloniki kaudu Konstantinoopoliga¹¹⁾. Austria plaan, leides üldiselt elavat tähelepanu, avaldas suurimat üllatuslikku mõju Venemaal. Sõnum raudteehituse kavatsusest lõi Peterburis Vene välisminister A. P. Izvolski sõnade järgi pommina sisse¹²⁾.

Venemaa olukord ei olnud tol hetkel kadestatav. Ühelt poolt pidas Vene valitsus Sandžaki raudtee kava õigusega enesele ohtlikuks, teiselt poolt puudus aga võimalus oma huve jõurikkalt kaitsta. Nii tuli leppida saavutistega puhtdiplomaatilisel alal. Siin õnnestus Venemaal leida mõjukat sõpra, kelle huvid nõudsid koostööd temaga. Inglismaal olid Saksa sõjalaevastiku suurendamise kavad äratanud laialdast pahameelt. Antagonism Saksamaaga lähendas Inglismaad Vene-Prantsuse liidule. Juba 8. IV 1904 olid Inglis- ja Prantsusmaa erilise entente'i loomisega lahendanud oma senised tüliküsimused koloniaal-asjus. 31. VIII 1907 sõlmiti Vene-Inglise konventsioon Afganistani, Tiibeti ja Pärsia küsimuses. Vene keisri ja Inglise kuninga kohtumisel Tallinnas 9. ja 10. juunil 1908 jõuti teatavale kokkuleppele ka Lähis-Ida küsimusis¹³⁾. Otsustati mõjustada Makedoonia eraldumist Türgi

⁹⁾ Otto Bickel, *Russland und die Entstehung des Balkanbundes 1912* (Osteuropäische Forschungen im Auftrage der Deutschen Gesellschaft zum Studium Osteuropas herausgegeben von Otto Hoetzsch, Neue Folge, B. 14), Königsberg ja Berliin 1933, lk. 13.

¹⁰⁾ Ziekursch, III, Frankfurt M. ä. 1930, lk. 198.

¹¹⁾ Richard Charmatz, *Österreichs äussere und innere Politik von 1895 bis 1914*, Leipzig ja Berliin 1918, lk. 16.

¹²⁾ Michael Freiherr von Taube, *Der grossen Katastrophe entgegen*, Berliin ja Leipzig 1929, lk. 160.

¹³⁾ Ziekursch, III, lk. 200.

valitsuse alt, et sel teel lahutada keskriike Türgimaast, kus sultan Abdul Hamid oli veendunult saksasõbralik¹⁴⁾.

Seni oli Vene-Inglise vastuolu Türgimaad aidanud püsti hoida. Kokkulepe nende võimude vahel ähvardas nüüd Türgimaa olemasolu. Sel hädaohu hetkel haaras noortürklaste laialdane organisatsioon võimu oma kätte¹⁵⁾. 23. juulil 1908 sunniti sultanit uuesti kehtima panema 1876. a. põhiseaduse, et ulatuslikkude reformide ja parlamentaarse riigikorra abil takistada Euroopa riike Türgimaa tükeldamast. Entente'i-riigid lootsid uuel režiimilt ärapöördumist seniste sõprade, eriti Saksamaa juurest. Seepärast suhtusid Pariis, London ja Peterburi ilmse sümpaatiaga Türgi revolutsioonisse¹⁶⁾.

Erilist tähtsust omas Türgi revolutsioon Austria poliitika suhtes, ning seda peamiselt Bosnia pärast. See ala oli Berliini kongressi otsusega antud Austriale ajaliselt piiramatuks haldamiseks, teoreetiliselt kuulus ta aga Türgimaale. Parlamentaarse korra sisseseadmisega Türgis tekkis küsimus, kas mitte ka see provints ei peaks saatma esinduse Türgi parlamenti. Seda ei tahtnud Austria lubada. Ka valmistas Austria võimudele muret Serbia propaganda, mis igal viisil püüdis Austria võimu Bosnias õõnestada Suur-Serbia idee heaks¹⁷⁾. Selle Austria poliitikale esmajärgulise tähtsusega küsimuse lahendamiseks leiti õige tee olevat Bosnia annekteerimine¹⁸⁾.

Izvolski ei osutanud sellele üritusele erilist vastupanu. Ta oli juba 1907. a. Viini külastamise puhul toonitanud Aehrenthalile Vene huvide siirdumist Lähis-Itta, eriti Mustale merele¹⁹⁾. Ühenduses sellega oli Türgi väinade küsimus uuesti esile kerkinud. Need merekitsused olid Berliini kongressi otsusega suletud sõjalaevadele²⁰⁾. Tulles nüüd Aehrenthalile vastu anneksiooni asjus lootis Izvolski Austrialt toetust merekitsuste avamiseks Vene sõjalaevadele²¹⁾.

Üksikasjalised läbirääkimised toimusid mõlema riigimehe kohtumisel Buchlaus Määrimaal 16. septembril 1908. Läbirääkimiste käigust puuduvad täpsad teated, sest arutlused toimusid ilma tunnistajateta ja ametlikkude protokollideta. Nähtavasti jäi selgusetuks küsi-

¹⁴⁾ Veit Valentin, Deutschlands Aussenpolitik von Bismarcks Abgang bis zum Ende des Weltkrieges, Berlin 1921, lk. 82.

¹⁵⁾ Mason Whiting Tyler, The European Powers and the Near East 1875—1908, Minneapolis 1925, lk. 203.

¹⁶⁾ Ziekursch, III, lk. 201.

¹⁷⁾ Heinrich Friedjung, Das Zeitalter des Imperialismus 1884—1914, II, Berlin 1922, lk. 219.

¹⁸⁾ Wilhelm Schüssler, Österreich und das deutsche Schicksal, Leipzig 1925, lk. 125 j. Vt. ka William Harbutt Dawson, The German Empire 1867—1914 and the Unity Movement, II, London 1919, lk. 484.

¹⁹⁾ Sidney Bradshaw Fay, The Origins of the World War, I, New-York 1929, lk. 369.

²⁰⁾ Tyler, lk. 109.

²¹⁾ Friedjung, lk. 220.

mus, millal Bosnia anneksioon teostatakse. Aehrenthal soovis 8. oktoobril kokkuastuvad Austria delegatsioonid asetada anneksiooni kul *fait accompli* ette, kuna Izvolski näis arvavat, et see kava antakse kaalumiseks neile delegatsioonidele. Peale muu lubas Aehrenthal loobuda Sandžaki raudtee projektist ning tagasi tõmmata Austria garnisonid Sandžaki—Novibasari alalt ²²⁾. Krahv Berchtold, Austria saadik Peterburis, kelle lossis toimusid läbirääkimised, sai mulje, et kokkulepe oli saavutatud ²³⁾. Austria liitlastele oli anneksiooni kavatsus tehtud teatavaks juba enne Buchlau kohtumist, Itaaliale välisminister T. Tittoni kaudu Salzburgis, Saksamaale välisasjade riigisekretäri v. Schoeni kaudu Berchtesgadenis ²⁴⁾.

Asjakäiku aitasid kiirendada Bulgaaria sündmused. Juba varemini kavatsatud Bulgaaria iseseisvaks kuulutamine Türgi ülemvalitsuse alt teostati 4./5. oktoobri ööl 1908, mil Bulgaaria vürst Ferdinand kuulutas enda Tirnovos suveräänseks tsaariks; seejuures Ida-Rumeelia ühendati Bulgaariaga ²⁵⁾. Austria ei tohtinud nüüd jääda hiljaks. 5. oktoobril teatas Franz Joseph kirjalikult Aehrenthalile Bosnia annekteerimisest ja Austria väeosade evakueerimisest Sandžaki alalt. Viimane ala anti Türgimaale tagasi, et selle kaudu näidata maailmale Austria kavatsuste rahuõbralikkust ²⁶⁾. 6. oktoobril kuulutati anneksioon avalikult välja ²⁷⁾. Austria rahvuste poolt kiideti see samm heaks. Ent rahvusvahelises poliitikas tähistas 6. oktoober uue pineva perioodi algust.

Saksamaa seisukohavõtt Bosnia küsimuses oli loomulikult tingitud vastavast informatsioonist. Probleemi aktuaalseks muutumisel sai Saksa välisministeerium ülevaate sellest peamiselt Saksa Viini saadiku H. v. Tschirschky kaudu. Bosnia küsimust puudutatakse juba Tschirschky teadaandes riigikantsler Bernhard v. Bülowile 21. III 1908: ehkki Austria poliitilised ringkonnad on veendumusel, et Austria ei või loobuda okupeeritud aladest, ei ole selgust asjaolus, kuidas kujundada nende alade tulevikku; seda selgusetust kasustavat Serbia omahuviliseks propagandaks ²⁸⁾.

²²⁾ Fay, lk. 375 j.

²³⁾ Friedjung, lk. 227.

²⁴⁾ Charmatz, lk. 18.

²⁵⁾ Valentin, lk. 83.

²⁶⁾ Ludwig Bittner — Hans Uebersberger, Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914, Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des Äusseren, I—II, Viin ja Leipzig 1930, nr. 146 [tsiteeritud alamal: Öst.-Ung. Aussenpolitik].

²⁷⁾ Friedjung, lk. 234.

²⁸⁾ Johannes Lepsius, Albrecht Mendelssohn Bartholdy, Friedrich Thimme, Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871—1914, Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes, 26. B.: Die Bosnische Krise 1908—1909, Berliin 1925, nr. 8913 [tsiteeritud alamal: Grosse Politik].

Türgi revolutsiooni järel kerkis küsimus jõulisemalt esile. Saksa saadik Peterburis krahv Pourtalès teatas 18. augustil, et vene allikate järgi kalduvat Austrias probleemi lahendamisele anneksiooni teel²⁹⁾. Oletati kavatsusi Bosnia annekteerimiseks 2. detsembril keiser Franz Josephi 60-aastase valitsemise juubeli puhul³⁰⁾. Saksa juhtivais ringkonnas olid kuuldused anneksiooni teostamise üle nii levinud, et Aehrenthal palus Saksa Viini esindaja kaudu Bülowit, anneksiooni küsimust mitte avalikult arutlemisele võtta, sest Austria valitsus ei soovivat praegu asuda küsimuse lahendamisele³¹⁾.

Nii omas Saksa valitsus küllalist informatsiooni Bosnia küsimuse käigu kohta. Puudus vaid selgus selle üle, millal astutakse otsustava-maid samme selles suunas.

Seni oli Saksa poliitika suhtunud küsimusse kaunis passiivselt. Esimese aktiivse sammuna tuleb vaadelda Schoeni kohtumist Aehrenthaliga Berchtesgadenis, mida kirjeldab Schoeni aruanne Bülowile 5. septembrist. Aehrenthal toetunud täiesti anneksiooni põhimõttele, kuna Schoen teatanud üldsõnaliselt Saksamaa lojaalsusest oma leping-lase suhtes ja soovist toetada Austria huve Lähis-Idas³²⁾.

Buchlau kohtumise üle saadi osalist informatsiooni Viini *chargé d'affaires*'i teadaandeist 17. ja 18. septembrist³³⁾. Eriti tähtis oli aga Aehrenthali kiri Bülowile 26. septembrist, milles anti täielik ülevaade Buchlau läbirääkimistest³⁴⁾.

Izvolski huvides oli võita suurriikide heakskiitmist tema väinade-plaanile. Saksa seisukoha teadasaamiseks korraldas Izvolski kohtumise Schoen'iga Berchtesgadenis 25. ja 26. septembril. Nende läbirääki-miste kohta leiame teateid Schoeni aruandest Bülowile 26. septembril. Izvolski kinnitanud Venemaa sõprust Saksamaa vastu; Schoen väljendanud põiklevalt Saksa rahutahet ja samuti valmisolekut teata-vale koostööle väinade küsimuses³⁵⁾.

Lõplik selgus anneksiooni suhtes saabus 5. oktoobril, mil Austria saadik Berliinis Szögyeny andis üle keiser Franz Josephi kirja Wil-helm II-le, mis sisaldas täieliku informatsiooni Bosnia küsimuse üle³⁶⁾. Sellega lõpebki esimene periood Saksa Bosnia poliitikas.

Kriisi eelmängu ajal oli Saksa poliitika rõhutatult tagasihoidlik ja ettevaatlik. Ei saa öelda, et selle põhjuseks oleks olnud informat-siooni puudulikkus, mida tihti rõhutasid Saksa poliitikajuhid. Nagu nägime, olid välispoliitiliselt juhtivad ringkonnad küllaliselt informee-

²⁹⁾ Grosse Politik, nr. 8920.

³⁰⁾ Grosse Politik, nr. 8923.

³¹⁾ Grosse Politik, nr. 8924.

³²⁾ Grosse Politik, nr. 8927.

³³⁾ Grosse Politik, nr. nr. 8930—8932.

³⁴⁾ Grosse Politik, nr. 8934.

³⁵⁾ Grosse Politik, nr. 8935.

³⁶⁾ Grosse Politik, nr. 8978.

ritud sündmuskäigu kohta Saksa välissaadikuilt kui ka Aehrenthalilt eneselt saadud andmete põhjal. Teatava erandina esineb vaid keiser Wilhelm, kes sai osa otsustava tähtsusega materjali alles anneksiooni päeval³⁷⁾. Selles muide oli suuresti süüdi Saksa ametiasutuste hooletus: diplomaatilises korrespondentsis jäid mõningad tähtsad dokumendid unustuse tõttu kõrvale, mis asjaolu esile kutsus 24-tunnilise viivituse³⁸⁾.

Saksa poliitika passiivsus oli enne kõike tingitud sellest raskest seisundist, millesse anneksioon asetab Saksa diplomaatia. Saksamaa oli tuntud Türgi sõbrana ja kaitsjana ta naabrite saagi vastu. Türgi püsimisest oldi huvitatud majanduslikult, sõjaliselt ja poliitiliselt. Seesmiselt hästi organiseeritud ja iseseisev Türgimaa pidi olema Saksamaale toeks Lähis-Idas ja Saksa majandusele tulusaks teotsemisväljaks³⁹⁾. Seda Saksa türgisõbralikkust kehas tas kõige kindlamini oma isikus keiser Wilhelm II. Kui nüüd Austria annekteeris Bosnia, oli see samm Saksamaale kahekordseks hoobiks: esiteks andis see kõigile asjahuvilistele riikidele tõuke kasustada võimalust oma huvide rahuldamiseks Türgi arvel, nagu seda illustreerib Bulgaaria aktsioon⁴⁰⁾, teiseks pidi see jahendama Türgi poliitikat Saksamaa suhtes, sest Saksamaas nähti tema liitlase Austria moraalselt tuge. Sellega on seletatav keiser Wilhelmi pahameel Aehrenthali üle, keda ta võrdles vargaga⁴¹⁾ ja kelle teoviisi ta nimetas „hulluks lipniku-tembiks“⁴²⁾. Ta pani Aehrenthalile süüks, et anneksiooni läbi langeb rusudeks tema poolt kahekümne aasta jooksul vaevaga ülesehitatud Türgi-poliitika⁴³⁾. Isegi audientsil 7. oktoobril oli Wilhelm II Szögyeny'le mõista andnud, et keiser Franz Joseph on anneksiooni läbi asetanud enda halba valgusse islami-maailma ees⁴⁴⁾. Keiser Wilhelmi tõeline seisukoht oli veel palju julgem: ta kavatses nõuda Viinilt anneksiooni tühistamist ja Aehrenthali tagandamist; ka Bulgaaria kuningriigi tunnustamisest tulevat Saksamaal keelduda⁴⁵⁾. Kui asjadekäik oleks arenenud vastavalt keiser Wilhelmi soovidele, siis oleks Saksamaa Bosnia küsimuses üle läinud Austria vastaste leeri. Et see siiski nii ei juhtunud, seda tingis teise, riigikantsleri poolt esindatud voolu olemasolu Saksa poliitikas.

37) Nii näiteks Schoeni aruanne 26. sept., Grosse Politik, nr. 8935.

38) Grosse Politik, nr. 8940.

39) [Bernhard] Fürst von Bülow, Deutsche Politik, Berliin 1916, lk. 63.

40) Ehkki see toimus varemini, on siiski märgatav teatav side sündmuste vahel Bulgaarias ja Austrias. Vt. ka Tyler, lk. 205.

41) Ziekursch, III, lk. 207.

42) Grosse Politik, nr. 9026.

43) Ziekursch, III, lk. 207.

44) Grosse Politik, nr. 8994.

45) Bernhard Fürst von Bülow, Denkwürdigkeiten, II, Berliin 1930, lk. 341.

Bülów taipas, et kahest valitavast pahest tuleb eelistada vähemat. Kui oli küsimuses emb-kumb, kas loobuda Türgi või Austria sõprusel, siis tuli tema arvates langetada otsus esimese võimaluse kasuks. Antud momendil oli Saksamaale Austria sõprus väga väärtuslik. Eriti suurt tähtsust omab Bülowi poliitika mõistmiseks ta kiri 30. septembrist, mis kommenteerib Aehrenthali teadaannet 26. septembrist. Bülow leiab, et poliitiline olukord ei luba vastu astuda Austria soovile. Saksamaa seisund muutuks väljakannatamatuks juhul, kui Austria kaotaks usalduse temasse. Viimane ei andestaks Saksamaa kõhklevat või koguni vastuolevat käitumist. Aehrenthali kavale tulevat pühendada rahulik ja selge poolehoid, kusjuures võiks väga ettevaatlikult soovitada mitte haavata Türgi enesetunnet ega julgustada Balkani riike türgivastasele aktsioonile. Samuti soovitab Bülow väinade küsimuses käia käsikäes Austriaga ⁴⁶).

Mõningate raskustega õnnestuski Bülowil selgeks teha keisrile, et Saksamaa oma keeldumistega milgi tingimusel ei tohtivat ajada Austriat ja Bulgaariat vaenlaste leeri ⁴⁷). Bülowi seisukoht anneksiooni küsimuses pääseski täiel määral võidule Saksa ametlikus poliitikas. Kirjas 14. oktoobrist keiser Franz Josephile väljendas Wilhelm II juba oma poolehoidu ja heakskiitu anneksioonile ⁴⁸). Nii pidi keiser Wilhelm aktsepteerima oma kantsleri poolt soovitatud taktika ja Saksa poliitika rakendus tema lepingukaaslase Austria Balkani-huvide teenistusse ⁴⁹).

Nii oli Saksa poliitika üldsund anneksiooni heakskiitmisega kindlaks määratud. Sellest momendist peale Austria vastased olid vastasteks ka Saksamaale. Teiste riikide seisukohad osutusid vastavalt nende erihuvidele õieti erinevaiks. Suurimal määral puudutas Bosnia küsimus loomulikult Venemaad. 2. oktoobril oli Izvolski, kes viibides ringreisul Lääne-Euroopas püüdis võita suurriikide poolehoiu oma plaanile, saanud Pariisis Aehrenthalilt kirja, milles viimane teatas anneksiooni peatsest teostamisest ⁵⁰). Sel ajal hoidis Izvolski veel ilmselt kinni Buchlau kokkuleppest, nagu selgub tema esinemisest Serbia esindaja vastu ⁵¹). Ent varsti sundis asjadekäik Izvolskit revideerima oma vaateid. Peamise tõukejõu moodustasid siin pettumused, mis said temale osaks Pariisis ja Londonis. Austria saadik Pariisis Khevenhüller oli olude sunnil anneksiooni kavatsuse Prantsuse valitsusele teatavaks teinud juba 3. oktoobril ⁵²). Nii sattus Izvolski, kes õieti oli ise soovinud Prantsuse valitsust asjasse pühendada, piinlikku

⁴⁶) Grosse Politik, nr. 8937.

⁴⁷) Bülow, Denkwürdigkeiten, lk. 342.

⁴⁸) Grosse Politik, nr. 9006.

⁴⁹) Ziekursch, III, lk. 207.

⁵⁰) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 103.

⁵¹) Brandenburg, lk. 273.

⁵²) Friedjung, lk. 247.

seisukorda oma sõprade-liitlaste ees. Prantsus- ja Inglismaal hakati Vene poliitikat salatsemises kahtlustama. Ka oli Türgis võimulepääsenud liberaalne suund sümpaatne Inglise avalikule arvamusele ja Inglise-Türgi sõprus oli süvenemisstaadiumis. Neil asjaoludel pidi aktsioon merekitsuste — Türgimaa südamet — vastu siin ainult pahameelt äratama. Nähes oma lootuste kokkuvarisemist väinade küsimuses taandus Izvolski oma endiselt vaatepunktilt, veeretaskonfliktide tekkimise pärast kõik süü Aehrenthalile ja heitis temale ette ebaausat käitumist.

Inglismaal leiti, et Berliini kongressi otsusi võib muuta ainult kõigi osavõtnud riikide nõusolekul, millist vaadet väljendas ka kuningas Edward VII oma erakirjas keiser Franz Josephile 11. oktoobrist⁵³). Vastavalt sellele seisukohavõtule oli Inglise ajakirjanduse toon Austria poliitika suhtes äärmiselt terav⁵⁴).

Teisiti olid lood Pariisis. Maroko küsimus oli 1908. a. sügisel uuesti päevakorrale kerkinud. Siiski puudus Saksamaal siin soov teravusteks; ta oli valmis kokku leppima, milleks aitas omajagu kaasa ka kriis Balkanil. 9. veebruaril 1909 sõlmiti Prantsusmaa ja Saksamaa vahel esimesele soodus leping Maroko suhtes. Kõige selle tõttu ei olnud Prantsusmaal huvi laskuda uutesse raskustesse, vaid ümberpöörduvalt: ta püüdis rahustada meeli teistes maades Balkani küsimuse suhtes⁵⁵).

Muutlikuks osutus aga Itaalia seisukoht. Tittoni oli oktoobri alul peetud kõnes väljendanud oma poolehoidu anneksioonile. Ent Inglismaa selge seisukohavõtt anneksiooni vastu mõjustas Itaaliat oma poliitikat revideerima. 7. oktoobril nimetas kuningas Viktor Emanuel anneksiooni Berliini kokkuleppe rikkumiseks⁵⁶). Itaalia laiemaid ringkondi haaras nii intensiivne pahameel, et Austrias leiti, et „ainuke riik, kes meid tõsiselt ähvardab sõjaga, on meiega liidus“⁵⁷).

Ka Türgimaal tõusis anneksiooni vastu õigustatud pahameele torm. Oktoobri keskel pandi boikott kõigile Austria kaupadele, milline seisukord kestis viis kuud⁵⁸).

Ent kõige pahaendelisemaks kujunes anneksiooni vastukõla Serbias. Bosnia annekteerimine lõikas Serbiale ära igasuguse lootuse pääseda Aadria merele ja pani piiri Serbia võimusoovidele Bosnia kohta⁵⁹). Otsekohe pärast anneksiooni järgnes Serbia valitsuse ametlik protestiavaldus, milles nõuti kas endise olukorra jaluleseadmist

⁵³) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 244.

⁵⁴) Friedjung, lk. 246.

⁵⁵) Ernst Graf Reventlow, Deutschlands auswärtige Politik 1888—1914, Berliin 1918, lk. 373 j.

⁵⁶) Friedjung, lk. 255.

⁵⁷) Alfred Francis Pribram, Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarns 1879—1914, I, Viin ja Leipzig 1920, lk. 270.

⁵⁸) Friedjung, lk. 253.

⁵⁹) Reventlow, lk. 360 j.

või kompensatsiooni kaotatud julgeoleku eest⁶⁰). See märgukiri esitati ka Saksa valitsusele. Vastavalt saksa poliitika poolt omaksvõetud printsiibile oli loomulikult oodata vaid tagasitõrjuvat vastust. Schoen seletas, et anneksiooniga ei ole kuidagi riivatud Serbia huvid, ning hoiatas viimast ühtlasi sõjaka poliitika eest Austria vastu⁶¹).

See hoiatus ei leidnud siiski mingit tähelepanu Serbia poolt. Vasutusena Austria aktsioonile kutsus ta kokku oma sõjaväe reservid⁶²). Serbia Konstantinoopoli saadiku Nenadovitši sõnade järgi olevat anneksioon Serbiale surmaks. Seepärast olevat otsustatud end kaitsta viimse võimaluseni ning juhul, kui ei jää üle muud võimalust, kas või surra, siis aga juba auga⁶³).

Serbia väljaastumine oli käre ja tuli suurriikidele ebakohasel ajal, sest jõudude konstellatsioon ei olnud veel selgunud. Seetõttu püüdsid suurriigid Serbia liigset kiirustamist pidurdada. Austria hoiatusele lisandusid vastavad sammud suurriikide esindajate poolt, kusjuures Serbiale ebamääraselt lubati mõnesuguseid kompensatsioone⁶⁴). Serbia soove selgitas tema välisminister Milovanovitš Schoenile 20. oktoobril. Serbia tahtvat maariba kuni 0,1 Bosnia suurusest, mis looks ühenduse Montenegroga ja Aadria merega. Ent ka selgi juhul Saksa valitsus ilmselt ei soovinud segada end Austria-Serbia vahekorda ja keeldus võtmast enesele mingit vahendamisülesannet⁶⁵).

Austria valitsus suhtus seisukorda Serbia piiril tõsiselt ja võttis tarvitusele sõjalisi ettevaatusabinõusid⁶⁶). Viimaste vastu tõstis kaebuse Serbia *chargé d'affaires* Berliinis. Ühtlasi paluti Saksa vahendust Austria vägede tagasitõmbamiseks⁶⁷). Ka seegi kord loobus Saksamaa järgalt igasugu vaheleastumisest, väites, et Austria sammud olevat tingitud Serbia provokatsioonist. Schoen soovitas isegi Inglise saadikule loobuda mõjuavaldamisest Viini kabinetile Serbia huvides⁶⁸). Järelikult hoiti Saksas Bülowi põhimõttest — lojaalsusest Austriale — Serbia suhtes täie karmusega kinni. Mis puutub Serbiasse, siis leidis ta oma esinemises moraalset tuge Montenegro poolt. Ühine hädaoht Austria agressiivsuse näol mõjustas neid riike otsima ja leidma võimalusi üksteisele lähenemiseks.

Selline oli anneksiooni vastukõla Euroopa poliitikas. Enamik asjaosalisi riike oli astunud üles suuremal või vähemal määral Austria poliitika vastu. Niisuguses olukorras oli Austriale äärmiselt väärtuslik leida toetust oma lepingukaaslase Saksamaa poolt.

⁶⁰) Grosse Politik, nr. 9091, lisa.

⁶¹) Grosse Politik, nr. 9091.

⁶²) Grosse Politik, nr. 9093.

⁶³) Grosse Politik, nr. 9095.

⁶⁴) Grosse Politik, nr. 9098.

⁶⁵) Grosse Politik, nr. 9100.

⁶⁶) Grosse Politik, nr. 9117.

⁶⁷) Grosse Politik, nr. 9125.

⁶⁸) Ibid.

II.

Saksa austriasõbralik seisukohavõtt pidi ta paratamatult viima antagonismi Venemaaga; oli ju anneksioon suurimat hukkamõistu leidnud vene panslavistide poolt. Üks punkte, milles see vastuolu ilmes, oli konverentsi kokkukutsumise küsimus. Sir Edward Grey seletas 7. oktoobril avalikult, et Berliini kongressi kokkulepete muutmine võib toimuda ainult Euroopa konverentsil⁶⁹⁾. Venemaale sobis Grey vaade suurepäraselt, sest ainult sel teel oli Venel võimalik saavutada kompensatsioon teostatud anneksiooni eest⁷⁰⁾.

Ent ka Saksa poliitika tegeles samaaegselt konverentsi küsimusega. 7. oktoobril lasi keiser Wilhelm Bülowilt järele pärida, kas Saksamaa ei peaks tegema ettepaneku konverentsi kokkukutsumiseks⁷¹⁾. Bülowi vaade oli selles asjas siiski teissugune. Ta leidis, et Saksamaa võiks osa võtta konverentsist ainult juhul, kui see astuks kokku kas Berliinis või mõne väiksema riigi pealinnas. Üldse oleks parem konverentsi küsimus esialgu kõrvale jätta ning suhtuda asjasse külma rahuga⁷²⁾.

Selleski küsimuses tekkis keiser Wilhelmi ja Bülowi vaadete vahel erinevusi. Bülow kaldus pidama konverentsi asjatuks, Saksa huvidele isegi kahjulikuks. Telegrammis Londoni saadik Metternichile 13. oktoobril arvas ta, et keskriigid jääksid konverentsil tõenäoliselt alla Venemaa, Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia blokile⁷³⁾. Ühtlasi julgustas Bülow Austriat, teatades kohtumisel 13. oktoobril Szögyeny'le, et keiser Wilhelmi esialgne kerge vastumeelsus anneksiooni suhtes olevat maad andnud täielikule heakskiidule. Konverents ei oleks keskriikide huvides, millist seisukohta ei või aga praegu veel avalikult esitada. Igal juhul arvestagu Austria igasugu toetust oma lepinglase poolt⁷⁴⁾. Wilhelm II meeleolu suhtes ei olnud Bülowi informatsioon päris õige, nagu nähtub keisri marginaalidest⁷⁵⁾. Igatähis näeme Bülowi informatsioonist Szögyeny'le, et ta viis oma seisukoha anneksiooni suhtes kindlasti läbi. On ilmne, et ka konverentsi küsimuses kantsler suutis õige peatselt alistada keisri oma vaateviisile. Juba 12. oktoobril näib Wilhelm II kalduvat pidama konverentsi ideed ainult Izvolski võtteks, millega see lootvat päästa oma prestiiži kodumaalaste ees, ja on ilmselt konverentsi vastu⁷⁶⁾. Sama seisukohta avaldab ta 15. oktoobril: parem, kui üldse mitte ei

⁶⁹⁾ Tyler, lk. 206.

⁷⁰⁾ Vt. ka Grosse Politik, nr. 9004.

⁷¹⁾ Grosse Politik, nr. 9012.

⁷²⁾ Grosse Politik, lk. 138, märke.

⁷³⁾ Grosse Politik, nr. 9028.

⁷⁴⁾ Grosse Politik, nr. 9033.

⁷⁵⁾ Grosse Politik, nr. 9026.

⁷⁶⁾ Grosse Politik, nr. 9041.

tuleks konverentsi, mis niikuinii kujuneks kohtumõistmiseks keiser Franz Josephi üle; Saksamaa ei võta osa sellest, kui Austria kaasa ei tule ⁷⁷⁾). Mõni päev hiljemini nõustub keiser isegi vaenutegevuse puhkemisega Bulgaarias teravuste pärast Türgimaaga, kui ainult ei tuleks „neetud“ konverentsi, millest Saksamaal on oodata vaid halba ⁷⁸⁾).

Nii oli oktoobri keskpaigaks Bülow suutnud keiser Wilhelmile selgeks teha, et konverents on ebasoovitav ja lausa kahjulik Saksa huvidele. Sellega oli saavutatud poliitiline kooskõla Austriaga anneksiooni ja konverentsi küsimuses. Vaadeldes nüüd, milliseks kujunes saksa poliitika teiste riikide suhtes.

Otsekohe pärast anneksiooni väljakuulutamist rõhutas Bülow oma türgisõbralikkust ⁷⁹⁾). Türgi küsimus oligi Saksa poliitika seisukohast komplitseeritumaid küsimusi. Türgimaal nähti Saksamaad seisvat Austria taga tema mõtteosalisena. Loomulikult hakkasid senised sümpaatiad Saksamaa vastu türklastes kiiresti jahtuma. Seda olukorda ruttas kasutama Inglismaa oma mõju süvendamiseks. Sõprus Türgimaaga oli Inglismaale väga väärtuslik, eriti siseolude kindlustamisel neis Inglise asumais, kus leidis islami-usulisi elanikke, nagu Indias, Egiptuses jne. 10. oktoobrist kuuleme Türgi-Inglise kokkuleppe ettevalmistamisest ⁸⁰⁾). Kui Venemaa oleks saavutanud Austriaga väinade küsimuses soodsa kokkuleppe, siis ei oleks Türgimaa ka Saksamaalt ega Prantsusmaalt võinud abi leida selle vastu (liitusesüsteem!). Väinade avamine võõrastele sõjalaevadele oleks aga olnud surmahoobiks Türgimaale. Nii jäi vaid üle otsida abi Inglismaalt. Ka Bülow taipas väinade tähtsust Türgimaale. Telegrammis Saksa Konstantinoopoli saadik Marschallile 13. oktoobrist ütleb ta, et Türgimaa võivat küll elada ilma Bosniata, ent väinade avamine oleks talle hukatuslik. Et Saksamaal olevat praegu võimatu midagi ette võtta Türgi sõpruse kindlustamiseks, lootis Bülow ainult Inglismaa eksisammudele, mis sunniksid Türgimaad uuesti lähenema Saksamaale ⁸¹⁾). Inglismaal tegeldi samal ajal konverentsi ettevalmistusega. 13. oktoobril esitas Grey Saksa Londoni saadik Metternichile konverentsi kava, mis nägi ette kompensatsioonide andmist Türgimaale. Väinade küsimusest ei olnud aga selles juttu ⁸²⁾). Mainitud küsimuse väljajätmine oli suureks vastutulekuks Türgimaale ja hoobiks Saksamaale, kus hetkeks oldi kaotatud lootus Inglise-Türgi võimaliku konflikti tekkimise kohta.

Nagu nägime, oli samal ajal Saksa poliitiliselt juhtivais ringkonnis läbi löömas käsitus, et konverentsist võiks keskriikidele ainult

⁷⁷⁾ Grosse Politik, nr. 9045, lõppmärke.

⁷⁸⁾ Grosse Politik, nr. 9050.

⁷⁹⁾ Grosse Politik, nr. 9011.

⁸⁰⁾ Grosse Politik, nr. 9017.

⁸¹⁾ Grosse Politik, nr. 9029.

⁸²⁾ Grosse Politik, nr. 9035.

kahju tulla. Siiski polnud võimalik avalikult välja astuda konverentsi idee vastu, sest Saksamaa ei tahtnud milgi tingimusel äratada muljet, nagu seisaks tema Austria aktsiooni taga. Sellepärast võime siit alates konverentsi küsimuses jälgida teatavat varjupoliitikat Saksamaa poolt. Pooldades ametlikult seda kavatsust raskendatakse tegelikult selle teostamist mõningate lisatingimuste esitamisega. Saksa poliitika haarab kramplikult kinni Inglismaa poolt ülestõstetud põhimõttest⁸³), et enne konverentsi tuleb saavutada täielik üksmeel konverentsil arutatavais küsimustes. Nii nõustub Bülow ametlikult konverentsiga, kuid teeb äsjamainitud reservatsiooni⁸⁴). Edaspidi nõuab iga Saksa ametlik seletus konverentsi küsimuses eelläbirääkimisi kabinettide vahel. Sellele lisandub põhimõte, et Saksamaa ei saa osa võtta konverentsist juhul, kui Austria jääb sellest eemale. Ent ikkagi võib ridade vahelt lugeda, et konverents on ebakasulik Saksa huvidele⁸⁵).

Erilist muret valmistas Saksamaale Itaalia, kus Austria edu Balkanil äratas laiemate ringkondade pahameelt⁸⁶). Berliinis teati Itaalia meeleolude kindlusetusest⁸⁷) ning püüti vastavalt sellele meeli rahustada. Schoeni instruksioonis Rooma saadik Monts'ile 18. oktoobrist soovitati rõhutada kolmikliidu põhimõtet⁸⁸). Olukorda Itaalias raskendas Austria nõue, et konverentsil üldse anneksiooni kui sellist ei arutataks, vaid et see sündinud tõsiasi jana sanktsioneeritaks⁸⁹). Kardeti, et Austria keeldumisele Inglismaa võib reageerida ultimaatumiga, mis omakorda sunniks Itaaliat eemalduma keskriikidest. Tittoni soovis, et Saksamaa mõjustaks Aehrenthali järeleandmisele, sest vastasel korral olevat ette näha Austria-Itaalia lepingu katkemist ja tema enese loobumist oma kohast⁹⁰). Sellega langes Saksamaale kohustus hoida kolmikliitu lagunemise eest. Viis, kuidas Bülow sellega toime tuli, on väga iseloomulik tema poliitikale. Selle asemel, et Austriat mõjustada mõõndustele, rõhutas ta, et ainuke hädadoht Itaaliale olevat konflikt Austriaga: üheltki teiselt suurriigilt ei olevat Itaaliale midagi karta, kuna seevastu Austria seisvat oma sõjalise võimu tipul. Itaaliale sümpaatse konverentsi-kavatsuse suhtes teatas Bülow, et Saksamaal ei olevat midagi selle vastu juhul, kui enne saavutatakse täielik üksmeel kabinettide vahel⁹¹).

⁸³) Grosse Politik, nr. 9037.

⁸⁴) Grosse Politik, nr. 9038.

⁸⁵) Grosse Politik, nr. 9046.

⁸⁶) Hermann Oncken, Das Deutsche Reich und die Vorgeschichte des Weltkrieges, II, Leipzig 1933, lk. 668.

⁸⁷) Oswald Henry Wedel, Austro-German Diplomatie Relations 1908—1914, Stanford University, California 1932, lk. 35.

⁸⁸) Grosse Politik, nr. 9052.

⁸⁹) Grosse Politik, nr. 9030.

⁹⁰) Grosse Politik, nr. 9067.

⁹¹) Ibid.

Asjakäik oli kogu aja tihedasti seotud olnud Izvolski üritustega. Viimane taipas, et kõige otsustavamalt võib Austriale mõju avaldada tema lepinglase Saksamaa kaudu. Siit johtus üks tema püüe tõmmata Saksamaad vahendajaks enese ja Aehrenthali poliitiliste suhete lahendamisel. Selleks Izvolski kavatses külaskäiku Berliini⁹²⁾. Oodatavat külastust võeti Saksamaa pealinnas tõsiselt ja välisministeeriumis töötati välja järgmised Saksa põhimõtted konverentsi küsimuses: 1) Saksamaa ei ole konverentsi vastu eeldusel, et enne konverentsi kokkutulekut eri kabinettide vahel täielikult kokku lepitakse kõigis arutusele tulevais küsimusis; 2) ei tule kritiseerida Aehrenthali tegevust; 3) Saksamaa on täiesti lojaalne Austria poliitika suhtes; 4) ilma Austriata ei nõustu Saksamaa osa võtma konverentsist. Ülejäänud kümnes punktis nõuti Türgimaa huvide respektseerimist ja puudutati mõningaid vähem-tähtsaid küsimusi⁹³⁾. Bülow palus keiser Wilhelmit Izvolskile mitte midagi olulist öelda Saksa poliitika kohta, sest ei olevat Saksamaa huvides „Izvolskit vabastada soost, kuhu ta ise on ratsutanud“. Samale seisukohale asus ka keiser⁹⁴⁾.

Sellised ettevalmistused olid tehtud, kui Izvolski saabus Berliini, kus ta viibis 24.—26. oktoobrini⁹⁵⁾. Ta pidas läbirääkimisi Schoeniga ja Bülowiga, kes seisid läbirääkimistel juba mainitud Saksa seisukohatade alusel. Izvolski soov, et konverentsil arutataks nii anneksiooni ennast kui ka Serbia ja Montenegro territoriaalse kompensatsiooni küsimust, lükati kategooriliselt tagasi⁹⁶⁾. Türgi väinade küsimuses ei olevat Saksamaal Bülowi sõnade järgi primaarseid huve. Saksamaa ei seisvat vastu Vene vastavaile üritustele, kuid ei saavat neid ka toetada. Keiser Wilhelmit ei õnnestunud Izvolskil rääkida poliitiliste teemade üle⁹⁷⁾.

Mida enam Vene väljavaated Türgi väinade avamise kohta vähenesid, seda enam kasvas Venes pahameel anneksiooni üle. Berliinis kinnitas Izvolski Serbia välisministrile, et Venemaa ei tunnusta anneksiooni; sama kordas keiser Nikolai II novembris⁹⁸⁾.

Bülow teadis väga hästi, et tema suhtumine Izvolski poliitilistesse plaanidesse viimase Berliini külastusel pidi sünnitama Vene riigimehes paksu verd. Saksa esindajaile Peterburis tehti ülesandeks vastukalaku toonitada, et Saksamaa vankumatu truudus Austriale on loomulik, sest ka Venemaa sõbrutsevat demonstratiivselt Inglismaaga⁹⁹⁾. Sellest hoolimata oli 95% Vene avalikust arvamisest veendunud, et Saksa-

⁹²⁾ Grosse Politik, nr. 9027, 9040.

⁹³⁾ Grosse Politik, nr. 9057.

⁹⁴⁾ Grosse Politik, nr. 9061.

⁹⁵⁾ Grosse Politik, lk. 206, joonealune märge.

⁹⁶⁾ Stieve, lk. 43.

⁹⁷⁾ Bülow, Denkwürdigkeiten, lk. 395 jj.

⁹⁸⁾ Brandenburg, lk. 274.

⁹⁹⁾ Grosse Politik, nr. 9074.

maa seisab Austria aktsiooni taga¹⁰⁰). Selliseid kahtlusi võis ainult süvendada Wilhelm II novembri alul toimunud külaskäik Eckart-sau'sse, kus tal oli kohtumine keiser Franz Josephiga, ertshertzog Franz Ferdinandiga ja Aehrenthaliga. Läbirääkimised piirdusid peamiselt vastastikuse informeerimisega, mil puhul nähtavasti saavutati kooskõla¹⁰¹).

Saksa-Vene vahekord oli mitmeti selgunud Izvolski külaskäigu ja sellele järgnevate sündmuste läbi. Teatud pinevus selles suhtes sundis Saksa poliitikat teotsema aktiivsemalt teistel suundadel. Bülow leidis, et on kasulik Inglismaaga ja Prantsusmaaga käia sama teed Konstantinoopolis, nimelt tugevdada Türgi seisundit, sest see kaugen-daks Venemaad Lääne-Euroopa suurriikidest. Ei puudunud ka välja-vaateid Prantsusmaa vastutulekule¹⁰²). Itaalia rahustamiseks kasu-tas Bülow endiselt konverentsi-lubadusi. Et Tittoni oli teinud ettepaneku konverentsi kokkukutsumiseks Itaaliasse, alustas Bülow pikki mõtte-vahetusi selle kohta, kus konverents tuleks pidada, kas Roomas või Firenzes¹⁰³). See oli ilmselt määratud vaid aja võitmiseks, kuni saa-vutatakse Saksamaale soodus lahendus kriisi teistel näitelavadel.

Mis puutub Türgi väinade küsimusse, siis hakkas see jääma soiku. Oma Berliini külastusel oli Izvolski tunnistanud Bülowile, et selles suhtes inglased ei taha avaldada survet oma sõpradele-türk-lastele; sama ei soovivat ka Prantsusmaa, kes oli seotud Türgimaal suurte finantshuvidega¹⁰⁴). Et ka Saksamaa esines selles küsimuses tagasitõrjuvalt, pidi Izvolski tahes-tahtmata selle ürituse päevakorrast ära võtma. Järelikult oli konverentsi küsimus jõudnud teatavale esi-algsele lõpule. Saksa poliitika ei loobunud kinni hoidmast kord omaksvõetud põhimõtteist, lubades järeldada oma järeleandmatusest, et konverents milgi määral polegi Saksa huvides. Sellest asjaolust aru saades pidid ka teised asjaosalised riigid revideerima omi seisukohti konverentsi küsimuses.

Venemaa oli Inglismaa Türgi-huvidele vastu tulles loobunud nõudmast väinade küsimuse arutamisele võtmist kavatsetaval konve-rentsil. Sellega oli ära langenud tähtsaim konverentsilt loodetav soo-dustus Venemaale. Ka Venes tekkis arusaamine, et kasu konverent-sist seisab küsimärgi all. Pourtalès'i teadaande järgi töötanud serbia-meelsed ja panslavistlikud ringkonnad sihikindlalt konverentsi vastu. Kuigi konverents astuks kokku, oleks Serbial vaevalt lootust saavu-tada kompensatsiooni, sest Venemaa kannatavat veel revolutsiooni ja sõja tagajärgede all ega saavat ajada jõulist välispoliitikat. Seni

¹⁰⁰) Grosse Politik, nr. 9075.

¹⁰¹) Grosse Politik, nr. 9088. Vt. ka Brandenburg, lk. 277.

¹⁰²) Grosse Politik, nr. 9078.

¹⁰³) Grosse Politik, nr. 9082.

¹⁰⁴) Grosse Politik, nr. 9079.

aga, kui Bosnia küsimus jääb lahtiseks, võivat Serbia oodata hetke, mil Venemaal oleks võimalik teda täie jõuga toetada ¹⁰⁵). Ka Vene rahusõbralikud ringkonnad ei lootnud konverentsi taotlustega tasandada Vene-Austria vastuolu. 21. novembril teatab Pourtalès, et isegi Izvolski vaimustus konverentsi idee vastu hakkavat jahtuma ¹⁰⁶). Meeli jahutas ka eriti kindralstaabi poolt Izvolski järelepärimisele antud seletus, et arvestades sõjaväereformi pooleliolekut sõjas ainult Austria ei puuduvat Venemaal väljavaated, ent sõjas Austria ja Saksa vastu korraga tulevat arvestada Venemaa allajäämist ¹⁰⁷). Sellest faktist hoolimata osutas Izvolski vaenlikkust Saksamaa vastu, kes oli loobunud vastu tulemast tema ettepanekuile Berliinis; ka ei olnud keiser Wilhelm temale võimaldanud mõtteid vahetada poliitiliste küsimuste üle ¹⁰⁸). Selle tagajärjel lähenes Izvolski veelgi Inglismaale, kelle poliitiline mõju Venes suurenes. Aehrenthali sõnade järgi näivat Venemaa olevat kaotanud igasuguse huvi konverentsi kokkutuleku vastu ¹⁰⁹), millise asjaolu Bülow kirjutas Inglismaa arvele ¹¹⁰). Vene-Inglise sõbrutsemine sundis Saksamaad loobuma oma üleolevast passiivsusest ning astuma samme enda olukorra kindlustamiseks peamiselt kahes suunas — Vene ja Austria vastu. Äärmärkes Pourtalès'i aruandele 11. detsembrist väitis Bülow, et Austria's ikkagi loodetakse leida ühist keelt Venemaaga. Saksamaa ei võivat lubada, et Venes vaenlikkus tema vastu kasvaks suuremaks kui Austria vastu. Seetõttu silugu Pourtalès Vene-Saksa vastuolusid, rõhutades eriti mõlema maa valitsemisvormi sarnasust ¹¹¹). Ka hoiatati Venet kolmikleppimuse (*Triple entente*'i) eest, mis ülimal määral halbatõttavana Saksamaale kutsuks esile sõja ¹¹²). Käredamat suunda esindas keiser Wilhelm, kes, arvestades Venemaa silmapilgulist sõjalist nõrkust, leidis, et nüüd oleks paras aeg temaga arveid õiendada ¹¹³). See vaade siiski ei leidnud kajastust praktikas.

Poliitiliselt põnev õhkkond kutsus esile uusi sõprusavaldusi Saksa-Austria vahekorras. 8. detsembril peetud riigipäeva-kõnes rõhutas Bülow Saksamaa tagasihoidlikkuse kõrval Balkani asjus truudust Austriale. Ta avaldas koguni tänu, et informatsioon Austria sammude üle olevat saabunud viimaselt hilja, sest sellega tõendavat Austria oma poliitilist iseseisvust ¹¹⁴). Asjane avaldis oli ilmsesti määratud

¹⁰⁵) Grosse Politik, nr. 9131.

¹⁰⁶) Grosse Politik, nr. 9133.

¹⁰⁷) Grosse Politik, nr. 9135.

¹⁰⁸) Grosse Politik, nr. 9137.

¹⁰⁹) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 626.

¹¹⁰) Grosse Politik, nr. 9139.

¹¹¹) Grosse Politik, nr. 9147.

¹¹²) Grosse Politik, nr. 9152.

¹¹³) Grosse Politik, nr. 9149, äärmärge.

¹¹⁴) Grosse Politik, lk. 314, mäрге 3.

Venemaa rahustamiseks, kus nähti Saksamaas oma naabri poliitika faktilist suunaandjat.

Raskused Itaaliaga ei kaotanud midagi oma aktuaalsusest. Detsembri alul said Itaalia saadikutekojas austria-sõbralikule Tittonile osaks kibedad etteheited¹¹⁵⁾, mille tulemuseks oli suhete jahenemine Itaalia ja keskriikide vahel. Bülow arvas oma 8. detsembri kõnes, et Itaalia võib olla Austriale ainult kas sõber või vaenlane. Aehrenthal igatahes ei omanud Itaalia abile sõja puhul mingit väärtust, vaid isegi soovitas keskriikide strateegilised kavad ümber töötada, arvestades Itaalia eemalejäämist. Selleks otstarbeks kavatseti Saksa ja Austria kindralstaabi-ülemate kokkusaamisi¹¹⁶⁾. Bülow valgustab oma poliitikat kirjas Saksa Rooma saadikule Monts'ile 14. detsembrist. Saksamaa olevat pidanud valikuta kinni hoidma lojaalsusest Austria vastu. Kui Saksamaa ei oleks viimast toetanud, oleks see pidanud taanduma oma aktsioonist, Saksamaa oleks jäänud üksi vaenuliku rühmitise vastu ja tedagi oleks tabanud oma lepingukaaslase saatus. Austria järeleandmine nüüd pärast mitmekuist vastupanu oleks taandumiseks, ühtlasi häbiks ka Saksamaale. Austriat ei tohi seepärast teha kartlikuks; järelikult pidavat tema eest varjama ka Itaalia hädaohtu seda enam, et kardetavamaks vaenlaseks olevat Venemaa, kuna Itaalia poolt ei olevat usutav offensiivne väljaastumine sõja puhkemisel¹¹⁷⁾. Kontakti hoidmisele sõjalistes küsimustes pöörati nii Saksamaa kui Austria poolt suurt tähelepanu. Siiski ei osutunud moment kindralstaabi-ülemate isiklikuks kohtumiseks soodsaks, nii et selle asemel rahulduti vastastikuse kirjaliku informatsiooniga¹¹⁸⁾.

Detsembri teisel poolel näitas Austria-Vene vahekord uut halvenemistendentsi. Suuresti aitas selleks kaasa Izvolski poolt 25. detsembril duumas vene välispoliitika üle peetud kõne. Izvolski käsitles pikalt anneksiooni küsimust, nõudes kompensatsiooni Serbiale ja Montenegrole. Vene välispoliitika eesmärgiks seati luua blokk Balkanil Serbiast, Montenegrost, Bulgaariast ja viia see liiduvahekorda Türgimaaga nende riikide rahvusliku ja majandusliku iseseisvuse kaitseks¹¹⁹⁾. Türgi väinade küsimust Izvolski siiski ei puudutanud.

Vahepeal arenesid Austria läbirääkimised Türgimaaga edu tähe all. Bülow oletas peatset kokkulepet ja arvas sellega ühenduses uuesti esile kerkivat konverentsi ideed. Selleks juhuks töötati välja tingimused, mille vastuvõtu korral teiste riikide poolt Saksamaa nõustuks osa võtma konverentsist. See kava sisaldab meile juba tuntud tingi-

¹¹⁵⁾ Friedjung, lk. 255.

¹¹⁶⁾ Grosse Politik, nr. 9145.

¹¹⁷⁾ Grosse Politik, nr. 9155.

¹¹⁸⁾ Grosse Politik, nr. 9160.

¹¹⁹⁾ Grosse Politik, lk. 350 j., märke.

musi: 1) kõik Berliini kongressil allakirjutanud riigid peavad tulema konverentsile; 2) enne konverentsi saavutatagu täielik üksmeel kabinetide vahel selle programmi suhtes; 3) konverentsi kohaks ei või valida mõne suurriigi pealinna¹²⁰⁾.

Need Bülowi mõlgutused jäid mööduvaks episoodiks, sest konverentsi idee oli kaotanud oma üldise veetluse. Aehrenthali arvamine järgi ei lootvat Venemaa konverentsist palju; Inglismaa katsuvat seda aga kindlasti vältida, et mitte Kreetat küsimust teha vaidlusaluseks; Prantsusmaa toetavat Inglismaad, kuna Türgimaa kaotavat huvi konverentsi vastu Bulgaariaga kokkuleppele jõudmisel¹²¹⁾. Nii täitus konverentsi küsimuses Saksamaa soov. Siiski ei saa seda asjaolu pidada Saksa diplomaatia võiduks; konverentsi idee suri loomulikku surma, sest õieti ei olnud keegi asjaosalistest riikidest enam huvitatud selle teostumisest.

III.

Kriisi arengus ja selle lahendamisel olid mööduandva tähtsusega läbirääkimised Austria ja Türgi vahel, kes olid tekkinud tülis otseselt asjaosalised pooled. Türgi juhtivad ringkonnad olid oktoobris arvamisel, et ainult rahvusvahelisel konverentsil on võimalik õigus jalule seada¹²²⁾. Bülow vastupidi püüdis Marschalli kaudu veenda, et Türgimaa võivat konverentsil ainult kaotada. Palju kindlamini saavat Türgi rahuldada oma nõuded otseste läbirääkimiste teel asjaosaliste riikidega. Seejuures Bülow pani rõhku asjaolule, et ei jääks mulje, nagu oleks Saksamaa konverentsi vastu¹²³⁾.

Novembri algul võisime tähele panna teatud jahenemist konverentsi ideed pooldajate hulgas. See suuresti oli põhjuseks, miks Türgimaa hakkas kalduma Austriaga otseste läbirääkimiste pidamisele, kuigi seejuures ei maetud maha lootusi konverentsile. Türgi poolt anti mõista, et Austria võiks pakkuda majanduslikke kompensatsioone vastutasuks anneksiooni eest. Kuna Saksamaal midagi ei olnud Türgimaa tugevdamise vastu, siis otsustati toetada seda püüet. Peeti tarvilikuks teatada Austriale võimalusest Türgile lähenemiseks majanduslikkude kompensatsioonide abil; kuid otsustati toimida ettevaatlikult, et mitte avaldada nähtavat survet lepingukaaslastele. Viini nõusolekul kavatseti kasutada seda argumenti türklaste ees tõendusena aktiivsusest, millega Saksamaa kaitseb Türgi huve¹²⁴⁾. Saksa taktika taotles lojaalsust Austria suhtes, kuid püüdis samal ajal säilitada Türgi

¹²⁰⁾ Grosse Politik, nr. 9175.

¹²¹⁾ Grosse Politik, nr. 9176.

¹²²⁾ Grosse Politik, nr. 9203, 9204.

¹²³⁾ Grosse Politik, nr. 9205.

¹²⁴⁾ Grosse Politik, nr. 9229.

sõprust. Asjaolud siiski ei arenenud selles suunas. Raskusi tekitas Türgi boikott austria kaupadele, mis ähvardades laieneda Indiale ja Egiptusele valmistas Viinis tõsist muret¹²⁵). Saksamaa sattus nüüd olukorda, kus ta pidi võtma kindla seisukoha, kelle poolt või vastu ta on. Bülowile oli sel puhul iseloomulik, et ta otsustas enne kõike jääda truuks Austriale ning tegi Marschallile ülesandeks manitseda türklasi korrektsemale käitumisele¹²⁶). Marschalli esialgsed vastavad sammud ei kandnud tagajärgi¹²⁷). Olukord vastupidi muutus teravamaks, levis kuuldusi sõja puhkemisest Austria ja Türgi vahel järgmisel kevadel¹²⁸). Ainukese võimalusena olukorra lahendamiseks tuli arvesse kokkuleppe tee mõlema riigi vahel. Kokkulepe oli igati Saksa huvides, sest vastasel korral oleks osutunud raskeks jätkates ujumist Austria sõiduvees säilitada omi huve ja sõprusvahekordi Türgis. Välisministeeriumi plaanitsuste järgi tuli katsuda tõmmata türklasi tõsistes läbirääkimistesse, andes mõista, et vastasel korral ei saa olla juttugi konverentsist. Ka oleks tulnud lubada majanduslikke soodustusi. Kõigist omist kavatsusist aga teatagu Austria valitsus Saksamaale aegsasti, et vältida halbu üllatusi¹²⁹). Nende põhimõtete alusel asus Saksa poliitika Austria-Türgi läbirääkimiste suhtes kuni lõpuni. 29. detsembril Bülow püüdis Marschalli kaudu uuesti mõjustada Türgi valitsust, toonitades, et konverentsist võiks Türgimaale tulla ainult halba, kuna ainus õige tee olukorra lahendamiseks olevat kokkulepe¹³⁰). Ka Aerenthali katsus Bülow mõjustada leplikkusele. Boikott tekitas Austria majanduslikes ringkondades pahameelt Aerenthali poliitika vastu. Kuna Saksamaa soovivat näha Aerenthali seisundit võimalikult tugevana, siis peaks katsuma boikott lõpetada. Selleks tulevat aga osutada Türgile vastutulekut¹³¹).

Türgimaa oli kaotanud lootused annekteeritud alade tagasisaamiseks. Kalduti nõustuma rahatasuga, mille saamiseks sooviti Saksamaa vahendust. Saksa seisukoht rahatasu asjus oli esialgu tagasitõrjuv¹³²). Ent boikoti muutudes järjest anarhilisemaks Aerenthal otsustas nõustuda tasumaksmisega. Marschall sai nüüd instruksiooni igati toetada Austria samme kokkuleppe saavutamiseks¹³³). Summa, mille suurus oli kaks ja pool miljonit Türgi naela, oli vormiliselt määratud tasuks Bosnia asetsevate Türgi riiklikkude mõisade ja maade eest¹³⁴).

125) Grosse Politik, nr. 9231.

126) Grosse Politik, lk. 446, märged 1.

127) Grosse Politik, nr. 9232.

128) Grosse Politik, nr. 9233.

129) Grosse Politik, nr. 9241.

130) Grosse Politik, nr. 9252.

131) Grosse Politik, nr. 9253.

132) Grosse Politik, nr. 9255.

133) Grosse Politik, nr. 9260.

134) Grosse Politik, lk. 482, märged.

Läbirääkimised arenesid edukalt ja 26. veebruaril kirjutati Konstantinoopolis alla kokkuleppele Austria ja Türgi vahel¹³⁵). Läbirääkimised aga kestsid edasi Sandšaki ala sõjalise kaitse probleemi üle. Saksa palavamaks sooviks oli, et Austria ja Türgi vahel sõlmitaks sõjaline konventsioon, mis oleks Balkanil vastukaaluks Vene mõjule Serbias ja Bulgaarias¹³⁶). Aerenthal siiski leidis, et sõjalise lepinguga ta ei saa nõustuda, sest „hiirelõksust pääsnuna ei soovi ta veel rasematel tingimustel uuesti sinna sisse marssida“. Küll pooldas ta koostööd diplomaatilisel alal¹³⁷). Keiser Wilhelmil oli kavatsusi moodustada blokk Vene vastu, kuhu pidid kuuluma Austria, Türgi, Rumeenia ja Saksa¹³⁸). Ent see keisri märke, nagu mõni teinegi, ei leidnud seoses käesoleva probleemistikuga aktiivset tähelepanu.

Nagu Bosnia annekteerimine, nii ka Bulgaaria sõltumatuse välja kuulutamine oli hoobiks Türgimaale. Selle tagajärjel muutus aktuaalseks sõja puhkemise võimalus Türgi ja Bulgaaria vahel. Türgi valitsus otsis Saksamaa poolt vahendust Bulgaaria sõjaettevalmistuste lõpetamiseks¹³⁹). Siiski olud olid nii segased, et Marschall soovitas hoiduda igasugusest vahelesegamisest, mis võiks tuua liigset vastutuse kandmist sõja puhkemise korral¹⁴⁰). Kui hiljemini ilmnes, et kriisi lahendamine on seotud suuremate raskustega, omandas Bulgaaria probleem keskriikidele uue tähtsuse. Bülowi arvamise järgi oleks hea, kui sõja puhul Austria ja Vene vahel esimene suudaks oma poole tõmmata Bulgaaria. Selle osavõtt Serbia kallaletungi tagasitõrjumisest sunniks Venet jagama omi sümpaatiid kahe slaavi hõimu — Bulgaaria ja Serbia vahel. Vastuolu nende kahe riigi vahel tuleks kasuks Austriale¹⁴¹). Sama mõtet arendas Bülow hiljemini, mil tema püüetele hoogu andis Izvolski duumakõne 25. detsembril, kus väljendati mõtteid Balkani liidu loomisest Austria vastu. Bülow leidis, et Austria peaks saavutama Bulgaaria poolehoidu kiireimas korras enne, kui liitlased saavad jaole¹⁴²). Ka Bulgaaria küsimuses Saksamaa oli keerukas olukorras püüdes kahe maa — Bulgaaria ja Türgi — sõprust, kes isekeskis vaenujalal. Püüe endaga siduda mõlemat riiki sundis saksa poliitikat tõmbuma passiivsusse nende maade suhtes. Jaanuaris seisukorra Bulgaaria-Türgi piiril endiselt tõsise olles sündmuste käik võttis Saksamaale ebasoodsa suuna. Venemaa oli nõuks võtnud võtta oma kanda Bulgaaria võla Türgimaale — tasu võõrandatud alade ja varanduste eest, — mis pidi maha arva-

135) Grosse Politik, nr. 9267.

136) Grosse Politik, nr. 9271.

137) Grosse Politik, nr. 9273.

138) Ibid., lõppmärged.

139) Grosse Politik, nr. 9277.

140) Grosse Politik, nr. 9280.

141) Grosse Politik, nr. 9282.

142) Grosse Politik, nr. 9297.

tama Venemaal saadaolevast 1877. a. sõjavõlast. Ka Saksamaalt nõuti seisukohavõttu selle ettepaneku kohta. Selle plaani teostumise-
ga oleks Bulgaaria kadunud olnud keskriikidele. Kuna aga pääse-
teed puudusid, tuli raske südamega väljendada põhimõttelist heak-
kiitu sellele sammule¹⁴³). 5. veebruaril anti Saksa vastus üle. Saksa
valitsus nõudis Ida-raudtee seltsi finantshuvide kindlustamist. Kui
lahtised küsimused korraldatud, jäävat Bulgaaria enda otsustada,
kuidas ta muretseb vajalise raha. Et Venemaa pakub selleks oma abi,
on vaid tervitatav¹⁴⁴).

Sel viisil pealesurutud passiivsus sai saatuslikuks Saksa Balkani-
poliitikale, kuna algatus läks Vene kätte. Bulgaaria tunnustamine
muutus nüüd ajaküsimuseks. Määrava tähtsuse omandas asjaolu,
et Vene keiser tunnustas Bulgaaria Ferdinandi tsaarina 13. veeb-
ruaril¹⁴⁵). See sõbralik akt Vene poolt tähendas suurt hoopii kes-
riikide lootusele Bulgaaria oma poole tõmbamiseks. Aehrenthal
nõustus nüüd tunnustama Bulgaariat kohe, kui on korraldatud
finantsküsimus Bulgaaria ja Türgi vahel¹⁴⁶). Saksa välisministeer-
ium lootis siiski teise tee valides päästa, mis päästa on. Otsustati:
1. Peterburis selgitada, et Bulgaaria valitsejale ülesnäidatud aus-
tus ei sisalda eneses veel Bulgaaria sõltumatuse tunnustust; 2. Kon-
stantinoopolis ja Londonis rõhutada, et Venemaa selle sammuga on
uuesti avalikult tagasi pöördunud traditsioonilise türgivaenulise
poliitika juurde; 3. Sofias toonitada, Izvolksi olevat seletanud, et
osutatud auavaldused on määratud isiklikult Ferdinandile ning Vene-
maa ei huvitavat Bulgaaria maast ja rahvast¹⁴⁷).

Kõik see ei suutnud siiski asjakäiku pidurdada. 15. märtsil kirju-
tati alla esialgne Vene-Türgi finantskõkkulepe. Venemaa tasus
Bulgaaria kohustuste katteks 125 miljonit franki, mis arvestati maha
Venemaal saadaolevast 1877. a. sõjavõlast¹⁴⁸). 19. aprillil valmis
kõkkulepe Bulgaaria ja Türgimaa vahel¹⁴⁹). Viimne punkt, millele
toetudes Saksamaa võis keelduda Bulgaaria tunnustamisest, oli nüüd
veel raudteeseltsi huvide mitterahuldav lahendamine. Kuid juba oli
Vene esindaja Sofias seletanud, et ainus põhjus, miks keskriigid
viivitavad Bulgaaria tunnustamisega, on püüe kahjustada Vene poliit-
ikat Bulgaarias¹⁵⁰). Kuna see seletus tabas tõde naelapea pihta,
oli edaspidine viivitamine mõttetu, ühtlasi väljavaatetu. 27. aprillil

143) Grosse Politik, nr. 9315.

144) Grosse Politik, nr. 9322, lisa.

145) Grosse Politik, nr. 9338.

146) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 1037.

147) Grosse Politik, nr. 9341.

148) Grosse Politik, lk. 575, märke 2.

149) Grosse Politik, nr. 9356.

150) Grosse Politik, nr. 9355.

teatab Saksa saadik Sofias, kes päev enne seda oli saanud vastava volituse, kirjaliku tunnustuse üleandmisest. Selle aktsiooniga ühinesid ka Austria ja Itaalia esindajad¹⁵¹⁾. Selleks momendiks oli luhtunud Saksa püüe tõrjuda välja Bulgaarias Vene mõju.

IV.

Raskesti lahendatavad diplomaatilised probleemid tingisid 1908. ja 1909. a. vahetusel olukorra, mil iga hetk oli karta sõjalisi plahvatusi. Sõjakuuldused said enne kõike alust seisukorra teravusest Austria-Serbia piiril. Oli ette näha, et sõja puhkemisel Venemaa aktiivsus sunniks astuma välja ka Saksamaa. Saksa juhtivatel ringkondadel tekkis kavatsusi Venemaa rahustamiseks vastutulekute abil. Keiser Wilhelm kirjutas Bülowile 13. detsembrist arwab, et oleks hea, kui keskriigid lubaksid Venemaale avada Türgi väinad, mille vastu on Inglismaa. Sel juhul peaks Inglismaa murdma truudust kas slaavilusele või jälle islami-maailmale. Igal juhul oleks situatsioon äärmiselt tõsine, tuleks arvestada sõda¹⁵²⁾. Sõjavõimalusega arvestamine peegeldub ka Wilhelm II ja Nikolai II omavahelises kirjavahe- tuses¹⁵³⁾.

Izvoliski suhtus endiselt umbusaldusega Austria poliitikasse ning seletas, et Saksamaa teeks rahu säilitamiseks suure teene, kui ta mõjustaks Austriat venesõbralikkusele¹⁵⁴⁾. See muidugi jäi Izvoliski vagaks sooviks: Saksamaa ei soovinud kuidagi rikkuda oma suhteid kaksikmonarhiaga. Ümberpöörduvalt, kirjutas keiser Franz Josephile 26. jaanuarist Wilhelm II kinnitab uuesti oma valmisolekut toetada teda igal juhul¹⁵⁵⁾. Ja just Izvoliskile langeb keiser Wilhelmi paha- meel, kuna ta arwab, et Vene välisminister on see, kes pärast oma välispoliitilisi lüüasaamisi õhutab Venes vaenlikkust¹⁵⁶⁾. Seda vee- net võis veelgi kõvendada Pourtalès teade 30. jaanuarist, millest nähtub nagu oleks tsaar rahuõbralik, kuid kahjuks välispoliitilistes küsimustes liialt Izvoliski mõju all¹⁵⁷⁾.

Vahepeal avaldati Berliinis Prantsusmaa poolt soovi muretseda olukorda selgust nii, et Prantsusmaa interveneeriks Peterburis, Saksa- maa Viinis¹⁵⁸⁾. Bülow leidis, et ses küsimuses ei tule teotseda koos prantslastega, sest esiteks mõju avaldamine Viinis tekitaks seal umb-

¹⁵¹⁾ Grosse Politik, nr. 9362.

¹⁵²⁾ Grosse Politik, nr. 9181.

¹⁵³⁾ Grosse Politik, nr. 9187, 9188.

¹⁵⁴⁾ Grosse Politik, nr. 9191.

¹⁵⁵⁾ Grosse Politik, nr. 9193.

¹⁵⁶⁾ Grosse Politik, nr. 9195, lõppmärke.

¹⁵⁷⁾ Grosse Politik, nr. 9199.

¹⁵⁸⁾ Grosse Politik, nr. 9365.

usaldust Saksa poliitika vastu, teiseks on parem kui prantslased inter-
veneerivad üksi, sest see jahendaks Prantsuse-Vene suhteid. Prant-
suse aktsioon olevat tingitud sõjakartusest¹⁵⁹). Neil motiividel oli
Saksa ametlikuks vastuseks: ei ole veel saanud kohane silmapilk
vahelesegamiseks. Tegelikult Bülow põhimõtteliselt ei pooldanud
seda üldse¹⁶⁰).

Saksa loobuvale seisukohavõtule vaatamata interventsiooni-idee
elas edasi Euroopa poliitikas. 18. veebruaril Prantsuse ja Inglise
valitsused tegid ettepaneku koos Saksamaaga Viinis astuda samme
Austria-Serbia pinevuse lahendamiseks¹⁶¹). Sellele vastas Saksa
valitsus märgukirjaga 21. veebruarist, milles seletati, et ei saavat
osa võtta aktsioonist, mis suunatud tema lepingukaaslase vastu.
Austria olevat korduvalt kinnitanud oma rahutahet. Igasugune pine-
vus ja sõjaähvardused olevat saanud alguse Serbialt, sellepärast ole-
vat õigem, kui Prantsusmaa ja Inglismaa astuksid samme Belgra-
dis rahu kindlustamiseks¹⁶²). Seda Saksamaa püsimist kord omaks-
võetud põhimõttel kroonis edu — suurriigid olid sunnitud oma inter-
ventsiooni-soove rakendama Viini asemel Belgradis.

1. märtsil teatas Metternich, Grey olevat mõjutanud Venemaad
survet avaldama Belgradis territoriaalse kompensatsiooni nõudluste
ja sõjaliste ettevalmistuste lõpetamiseks¹⁶³). Vene ettepanekule vas-
tuseks Serbia valitsus seletas 3. märtsil, et tema oleks nõus lõpetama
sõjalised ettevalmistused, kui oleks tagatud, et midagi ei ole karta
Austria poolt¹⁶⁴). Austria oma poolt oli valmis astuma läbirääkimis-
tesse Serbiaga majanduslikkude mõõnduste tegemiseks¹⁶⁵), kui vii-
mane muudaks oma seisukohta Bosnia suhtes¹⁶⁶). Selle peale Serbia
seletas noodis 10. märtsist, et usaldab vaieldavad küsimused lahenda-
miseks suurriikide kätte, niisiis konverentsile¹⁶⁷). Serbia vastus oli
õieti järeleandlik, sest sellega oli täiel määral tulnud vastu Austria
nõudele — „Serbial ei ole õigust diplomaatilisel teel seisukohta võtta
anneksiooni suhtes.“ Siiski ei peetud Serbia vastust rahuldavaks¹⁶⁸).
Rahvusvaheline pinevus kasvas järjest. 13. märtsil otsustas Austria
valitsus saata 16. märtsiks uusi sõjaväeosi Bosniasse, kui selle ajani
Serbialt ei saada rahuldavat vastust¹⁶⁹). 14. märtsil anti Viinis üle

159) Grosse Politik, nr. 9197.

160) Grosse Politik, nr. 9379.

161) Grosse Politik, nr. 9376, 9377.

162) Grosse Politik, nr. 9383.

163) Grosse Politik, nr. 9410.

164) Grosse Politik, nr. 9415.

165) Grosse Politik, nr. 9418.

166) Grosse Politik, nr. 9419.

167) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 1160.

168) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 1161.

169) Grosse Politik, nr. 9429.

Serbia seletus, milles sooviti kaubalepingu uuendamist ja sõbralikku suhtlemist Austriaga¹⁷⁰). Ent sedagi vastust ei peetud küllaldaseks ning Aehrenthal otsustas jääda oma kava juurde, kui 15. märtsi õhtuni ei saabu rahuldav vastutulek Serbialt¹⁷¹).

Märtsi keskpaigu oli seisukord kriitilisem kui kunagi varem. Sel hetkel alustas Saksa poliitika aktsiooni kriisi lahendamiseks. Bülow seletas 13. märtsil Vene Berliini saadikule, Saksamaa nõustuvat sõbralikuks vahenduseks, kui Venemaa tahaks sundida Serbiat tõsiselt rahule. Sel juhul Saksamaa olevat valmis astuma läbirääkimisse Izvolskiga selle üle, kuidas kujundada Vene väljaastumist Belgradis ilma vastuollu sattumata senise poliitikaga¹⁷²). Oleks ekslik oletada, et Saksamaa selle sammu astus sõprustundest Venemaa vastu või erilisest rahuõbralikkusest. Saksa ettepanek oli õieti kasutoov Austriale, sest vastutasuks Venemaalt nõuti anneksiooni tunnustamist. Nüüd pärast seda, mil Austria ja Türgi vaheline kokkulepe saavutatud, olid Saksamaal käed vabad igasuguse poliitika ajamiseks oma lepinglase huvides, ilma et oleks tarvitsenud karta äratada vaenlikkust Türgis. See kõik nähtub ka Bülowi juba mainitud telegrammist Pourtalès'le; sealsamas Bülow ei kokkunud lisamast ähvardust, et kui Venemaa peaks loobuma Saksa abist, siis lastakse asjul minna oma rada¹⁷³).

Peterburis oli riigiduumi salajasel istungil 8./9. märtsi ööl selgunud, et Venemaa ei ole sõjavõimeline¹⁷⁴). See tõsiasi enam kui miski muu tasandas teed Saksa plaanide õnnestumisele: enne kui Saksamaa poolt samme astuti Venemaa sundimiseks taandumisele seniselt positsioonilt, oli juba Venes tõeliseks vastupanuks alus võetud ning taandumise paratamatus saanud vaidlematuks tõsiasiaks. Tekibki küsimus, kas mitte näha sidet Bülowi ootamatu aktiivsuse ning sellele eelnenud riigiduumi salaistungi „paljastuste“ vahel.

Samal ajal, kui Saksamaa hakkas mängima otsustavat osa kriisi arengus, tuli Itaalia poolt katse olukorra lahendamiseks teisel teel. Tittoni leidis, et kuna Serbia on loobunud avalikult igasuguse kompensatsiooni nõudlustest¹⁷⁵), tuleks kasutada seda seletust alusena konverentsi kokkukutsumiseks, kus sanktsioneeritaks tekkinud olukord Austria-Türgi kokkuleppe ja Bulgaaria-Türgi läbirääkimiste põhjal¹⁷⁶). Selle plaaniga liitus Türgimaa¹⁷⁷); ka Izvolski leidis, et Austria-Türgi kokkuleppe teostumine ei tee ülearuseks konverentsi

170) Grosse Politik, nr. 9431.

171) Grosse Politik, nr. 9434.

172) Grosse Politik, nr. 9437.

173) Ibid.

174) Grosse Politik, nr. 9428.

175) 3. märtsil. Vt. ka Grosse Politik, nr. 9415.

176) Grosse Politik, nr. 9510.

177) Grosse Politik, nr. 9512.

kokkuastumise vajadust¹⁷⁸). Inglismaa nõustus üldiselt konverentsiga, leidis aga, et programmi tuleks lähemalt määratella¹⁷⁹). Saksamaa pidas konverentsi suhtes kinni oma vanadest vaadetest. 16. märtsil seletas Schoen Prantsuse ja Itaalia Berliini saadikute järelepärimise peale, et Saksamaa suhtub kavasse sümpaatiaga, peab aga endiselt vajalikuks enne konverentsi saavutada kooskõla programmi punktide üle¹⁸⁰). Austria soovis enne kõike anneksiooni tunnustamist kokkuleppeliselt üksikute riikidega, mida juba oli taotlenud Bülowi ettepanek Venemaale. Kui Izvolski ei peaks nõustuma, siis Aerenthal oli isegi valmis osavõtuks konverentsist, tingimusel, et anneksioonile antakse tunnustus vaidlematult¹⁸¹). Näiski nii, nagu tuleks Austria kalduda konverentsi heakskiitmisele, kuna Izvolski kartis, et anneksiooni tunnustamise järele Bülowi ettepaneku kohaselt Aehrenthal ei taha enam midagi teada konverentsist¹⁸²).

Nüüd, mil uusi raskusi oli kuhjumas Saksa poliitika teele, saabus Bülowile aeg astuda otsustav samm. Pourtalès sai 21. märtsil instruksiooni Izvolskilt nõuda selget vastust Saksa ettepanekule. Izvolski õelgu kas ei või ja, iga kõrvalepõiklev või ebaselge vastus loetakse keeldumiseks. Viimasel juhul aga jääb igasugune vastutus Izvolski kanda, kuna Saksa valitsus ei sega end enam asjakäiku¹⁸³). Bülowi nõue oli igatahes täiesti ultimatiivset laadi ning esitada seda suurriigile sellisel kujul, kandis eneses teatavat ähvardust. Silmas pidades aga olukorda Venes ei jäänud Izvolskil muud üle, kui 23. märtsil anda keisri ja valitsuse loaga jaatav vastus¹⁸⁴). See moment oli määrava tähtsusega, sest Vene seisukohavõtuga oli õieti sisuliselt lahendatud Bosnia kriis, ehkki sammuga tagasi Venemaa poolt keskriikide ees. Jäi vaid veel üle astuda analoogiline samm teiste suurriikide juures anneksioonile tunnustuse saavutamiseks, s. o. Berliini kongressi 25. artikli kaotamiseks¹⁸⁵).

Saksa aktsioon oli käimas, kui Aehrenthal tegi Tschirschkyle avalduse, nagu oleks ta nõus vastutulekuks konverentsi suhtes Venemaale. Selle järeleandlikkuse pärast Bülow tegi etteheite Aehrenthalile. Viimane seletas vastuseks, et ta olnud veendel Venemaa keeldumisest¹⁸⁶).

Raskusi tekitas nüüd veel Inglismaa võitmine. Grey loobus kateooriliselt tunnustamast anneksiooni Serbia küsimuse ja Berliini

178) Grosse Politik, nr. 9516.

179) Grosse Politik, nr. 9519.

180) Grosse Politik, nr. 9515.

181) Grosse Politik, nr. 9517.

182) Grosse Politik, nr. 9518.

183) Grosse Politik, nr. 9460.

184) Grosse Politik, nr. 9468.

185) Ibid.

186) Grosse Politik, nr. 9522.

kongressi 29. artikli lahendamiseta¹⁸⁷). Minnes üle teatud aktiivsusele, Inglismaa püüdis võita Türgimaad konverentsi-ideele¹⁸⁸). Türgi lootis konverentsilt lisaks kokkulepetele Austria ja Bulgaariaga muid kompensatsioone, enne kõike Berliini kongressi 23. ja 61. artikli kaotamist, millised puudutasid reforme Euroopa-Türgimaal ja Armeenias. Türgi huvid siiski ei suutnud kallutada Bülowit nõustuma konverentsiks, kuna tal seni oli õnnestunud maha suruda seda ideed. Sellepärast Bülow hoiatas türklasi „vahetada vähesed tuvid, mis neil on juba taskus, teiste vastu katusel“¹⁸⁹). Selle peale loobus Türgimaa aktiivsusest konverentsi kokkukutsumisel¹⁹⁰).

Pärast Venemaa ametlikku taandumist anneksiooni-vastaselt positsioonilt oli võetud ka Inglismaa vastuseisult tugi. Grey andis järele Austriale ja lubas koostööd Serbialt relvastumise lõpetamise saavutamiseks¹⁹¹). Heakskiitmine saavutatud Inglismaa ja Prantsusmaa poolt, oldi kriisi kõrgpunktist üle¹⁹²). Tuli vaid veel astuda samme Belgradis rahu jaluleseadmiseks. 30. märtsil suurriikide saadikud esitasid Serbia valitsusele sõnastuse, mille see muutmatul kujul pidi märgukirjana üle andma Austria valitsusele¹⁹³). Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia ja Venemaa andsid tagatise, et Austria ei ründa Serbiat, kui see demobiliseerib oma sõjaväe ja lõpetab muud sõjalised ettevalmistused. Serbia pidi lubama liituda otsusega, mis suurriigid teevad Berliini kongressi 25. artikli suhtes ning elama edaspidi Austriaga heas naabruses¹⁹⁴). 31. märtsil see märgukiri esitati Viinis Serbia poolt¹⁹⁵). Nüüd järgnes lõplik samm Austrialt: 3. aprillil anti üle memorandum suurriikidele, milles juhtides tähelepanu Austria-Türgi kokkuleppele Bosnia suhtes Austria valitsus kutsus üles suurriike nõustuma Berliini kongressi 25. artikli kaotamisega¹⁹⁶). Kuna ka Montenegrosse puutuva 29. artikli modifitseerimine toimus hõlpsasti¹⁹⁷), siis oli suurriikide nõusoleku avaldamine ainult ajaküsimus. Nii üksteise järele kiitsid heaks Austria ettepaneku Saksamaa 7., Itaalia 11., Inglismaa 17., Prantsusmaa ja Venemaa 19. aprillil¹⁹⁸).

On ilmne, et keskriigid saavutasid Bosnia kriisiga suure diplomaatilise võidu. Venemaa oli alandatud, Serbia oli saanud hoiatuse ja Habsburgi dünastia piirid olid märgatavalt lähenenud Stam-

187) Grosse Politik, nr. 9474; art. 29 puudutas Austria õigusi Montenegros.

188) Grosse Politik, nr. 9524.

189) Grosse Politik, nr. 9526.

190) Grosse Politik, nr. 9527.

191) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 1380.

192) Grosse Politik, nr. 9491.

193) Grosse Politik, nr. 9497.

194) Ibid., lisa.

195) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 1425.

196) Grosse Politik, nr. 9500.

197) Grosse Politik, nr. 9506.

198) Öst.-Ung. Aussenpolitik, nr. 1484, 1508, 1536, 1543, 1546.

buli värvatele¹⁹⁹). See kõik oli olnud võimalik vaid Saksamaa abiga. Pärast esialgset kohanemisajärku, mille kestvust võib arvestada oktoobri alguni, Saksa poliitika oli keskendanud tõsise tähelepanu sündmuste käigule. Olukorra muutis keerukaks asjaolu, et küsimuse pearaskus Saksa vaatekohalt asetseb enne kõike Austria-Türgi suhetel. Olles mõlematega heas vahekorras oli kardetav neist ühe kasuks midagi ette võtta äratamata teise pahameelt. Keiser Wilhelm oli valmis, vähemalt esialgselt, välja astuma Türgi huvide eest; teiselt poolt Bülow propageeris toetust Austriale. Viimase vaade läi läbi põhimõtteliselt ja seda just reaals poliitilistel kaalutlustel — naaber ja lepinglane oli oma 50-e miljonilise rahvastikuga tähtsam kui kauge, nõrgem ja halvastivarustatud Türgimaa²⁰⁰). Bülowi ja keiser Wilhelmi vaadete erinevus anneksiooni küsimuses iseloomustab teatavat vastuolu nende poliitiliste maailmavaadete vahel. Keiser oli nii sise- kui välispoliitiliselt sõltuv oma kantslerist²⁰¹). „Daily Telegraph’i“ affäär 28. oktoobril 1908 andis raske hoobi keisri autoriteedile välispoliitilises küsimuses²⁰²), milline asjaolu omakorda sai aluseks keisri kaugenemisele kantslerist ja lõpeks muutus saatuslikuks viimasele²⁰³). Igal juhul ei tahetud sõprust rikkuda ka Türgimaaga, vaid oodati kohast hetke uuesti sellele lähenemiseks. Arvestades juba mainitud Türgimaa tähtsust Saksa majandusele ei või unustada, et see suund kagu poole oli Saksamaale ainuke veel vabaolev pääsemiseks ähvardava ringi — Inglise, Prantsuse, Vene liidu — sülelusest, millesse end ikka enam surutuna tundis tollaegne Saksamaa. Ajajärgul kuni 26. veebruarini Saksa poliitika on õieti passiivne, piirdudes oma seisukohtade — vastuseis konverentsile, abi Austriale — kaitsemisega. Aktiivne oldi ainult ühes suhtes — püüdes sobitada kokkulepet Austria ja Türgimaa vahel. Selle teostumisega langes ära tähtsaim punkt, mis nõudis tagasihoidlikkust ning Saksa poliitika võis täie hooga suunduda aktiivsusele. Austria poliitika võit oligi sõltunud sellest, et Saksa keiser seisis „säravas relvastuses“ oma lepinglase taga, kuna „saksa mõök oli visatud Euroopa otsustuse vaekausile“²⁰⁴). Nii ei ole liialdus kui arvatakse, et Saksamaa tahe oli mõõduandev Austria poliitikale. Kui märtsis Aehrenthali valdas kalduvus järeleandlikkusele ja ta oli valmis mööndusi tegema, siis oli Bülow see, kes Aehrenthali selle eest manitses ja Aehrenthal see, kes kuulas ja vabandas.

Veel üks positiivne tulemus oli Bosnia kriisist keskriikidele: Itaalia, mõjustatud suurest diplomaatilisest võidust, otsis lähenemist

¹⁹⁹) Tyler, lk. 208.

²⁰⁰) Bülow, Denkwürdigkeiten, lk. 342.

²⁰¹) Oncken, lk. 639.

²⁰²) Wedel, lk. 107.

²⁰³) Oncken, lk. 641.

²⁰⁴) Tyler, lk. 209.

oma lepinglastele. Mida ilmsemaks muutus keskriikide võit, seda käreدامaks läks Itaalia toon Serbia vastu ja ülistavamaks kiitus kolmiklepingu hüvedele²⁰⁵).

Ent siiski see kõik oli Pyrrhose võit²⁰⁶). Suur osa umbusaldust, mis sai osaks Austria poliitilistele meetoditele, langes ka tema leping-lasele. Saksa ultimatiivset nõuet 21. märtsist vaadeldi vägivaldse katsena alandada Venemaad ja sundida teda lahkuma Inglismaast, et ühineda keskriikidega²⁰⁷). Avalikku arvamist Venes haaras suur viha Saksamaa vastu²⁰⁸). Käesolevat olukorda vaadeldi ajutisena. Oli vaid üks tee Venemaale: liituda Lääne-Euroopa suurriikidega ja nimelt see tee ka valiti. Selle asemel, et, nagu lootis Bülow, purus-tada ringi, millesse Saksamaa tundis end surutuna, Saksamaa tugev-das vaenulist rinnet sellega, et tegi Venemaale selgeks hädavajali-suse läheneda Inglis- ja Prantsusmaale²⁰⁹). Oma vahelesegamisega lepinglase huvides Saksamaa tõmbas endale osa antipaatiad, mis Venemaal oli seni ainult Austria vastu, kuna Inglismaa saksavaenu-lisus laienes nüüd ka Austriale, kellega Inglismaal seni ei olnud õieti mingit põhjust konfliktiks²¹⁰). Ka ei suutnud Saksamaa takis-tada Venemaad kanda kinnitamast Bulgaarias.

Kas olid Saksamaa ja ta naaber ise värskendatud jõuga välja tulnud kriisist? Esimesel hetkel näib jaatav vastus olevat loomulik. Saksa poliitika osutas haruldast järjekindlust Austria toetamisel. See ei olnud siiski tingitud millestki muust, kui vaid hirmust tuleviku ees. Inglise-Prantsuse entente'i läbi tekkinud uues maailmapoliiti-lises olukorras näis Bülowile ainus pääsetee tingimusteta liitumine Austriaga²¹¹). Austria erihuvide hakkasid edaspidi tähtsust Saksamaa suhtes ning kuna Doonaumonarhia siitsaadik oli surutud defensiivi oma erihuvide poolest, vajas see „vajuv sõber lõunas“ järjest enam Saksa riigi toetust²¹²). Ka Itaalia lähenemine oli pealiskaudne. Itaali-ol oli vanu huviseid Adria merel ja selle idakaldal. Austria val-duste kasvamine Balkanil ja seisundi kõvenemine Aadrial äratas loomulikku pahameelt, mis sundis edaspidi Itaaliat lähenema Vene-maale²¹³). Ning lõppeks oli äpardunud ka see tulemus, mida taot-leti otseselt — Serbia küsimuse lahendamine. Anneksiooniga ei löö-dud Suur-Serbia propagandal jalgu alt, nagu oli lootnud Aehrenthal,

²⁰⁵) Grosse Politik, nr. 9497.

²⁰⁶) Fay, lk. 394.

²⁰⁷) Fay, lk. 395 j.

²⁰⁸) Valentin, lk. 87.

²⁰⁹) Stieve, lk. 60.

²¹⁰) Stieve, lk. 62.

²¹¹) Schüssler, lk. 180.

²¹²) Stieve, lk. 65.

²¹³) Pribram, lk. 271 j.

vaid Serbia agitatsioon läks ainult mõneks ajaks põranda alla ootama paremaid aegu.

Bosnia kriis moodustab kõrgpunkti Saksa välispoliitilises arengus, mil oli tendents suunduda ikka tihedamasse sõltuvusse Austriast. Bismarcki poliitika oli rajatud õhukesele kuid laiale pinnale, lepingutele. Bismarcki järeltulijate võimetus säilitada nii komplitseeritud süsteemi omas tendentsi järjest koomale tõmmata Saksamaa liidusuhteid, kusjuures välispoliitika alus muutus vastavalt kitsamaks, ent ikka sügavamaks suurema sõltuvuse näol Austriast. Bosnia kriis kroonis seda arengut. Saksamaa pidi otsustavalt näitama värvi — kelle poolt või kelle vastu. Ta sidus end lõplikult Austriaga. See sai aluseks jõudude konstellatsioonile, mis lõppeks viis otsustava lahenduseni.

SI-9351
L